

SON DÖNEM OSMANLI ULEMASININ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLERİNDEN ABDURRAHMAN KAMİL EFENDİ (1850-1941)

ABDURRAHMAN KAMIL, ONE OF THE PROMINENT SCHOLARS
IN THE LAST PERİOD OF OTTOMAN EMPIRE (1850-1941)

SONGÜL KEÇECİ KURT

Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
Asst. Prof. Dr., Amasya University, Faculty of Science and Letters, Department of History
songul.kurt@amasya.edu.tr / songulkurt60@hotmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4983-9897

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-60, Eylül-September 2017 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 06.02.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.08.2017
Sayfa-*Pages* : 475-494
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3723>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>
This article was checked by iThenticate.

**SON DÖNEM OSMANLI ULEMASININ ÖNEMLİ
ŞAHSİYETLERİNDEN ABDURRAHMAN KAMİL EFENDİ
(1850-1941)**

ABDURRAHMAN KAMIL, ONE OF THE PROMINENT SCHOLARS
IN THE LAST PERİOD OF OTTOMAN EMPIRE (1850-1941)

SONGÜL KEÇECİ KURT

Öz

Bu çalışmanın amacı Kırım'dan Amasya'ya göç eden göçmen bir ailenin çocuğu olan ve yıllar sonra milli mücadelenin ilk vaazını vererek milli mücadele tarihimizde hayati bir rol üstlenen ulemeden Amasya Müftüsü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin hayatını, ilim dünyasına hizmetlerini ve milli mücadeleye katkılarını ortaya koymaktır. İlimde sınıfında yer alan ve bu gelenek içerisinde tahsilini tamamlayan Abdurrahman Kâmil, oğullarını da aynı anlayış ile yetiştirmiştir. Aile fertleri Amasya'da gerek vaizlik, gerek müftülük yaparak gerekse de yazdıkları eserler ile şehrin ilim seviyesini yükseltmişlerdir. Milli mücadeleye destek veren bir aile olarak hem Kurtuluş Savaşı'nın hem de Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin yanında yer almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Milli Mücadele, Abdurrahman Kâmil, İlimde.

Abstract

The aim of this study is to give some information about the life, his contribution to the academic life and national struggle of Abdurrahman Kâmil Efendi who was the son of an immigrant family from Crimea to Amasya and gave the first preach in the National struggle period . İlimde sınıfında yer alan ve bu gelenek içerisinde tahsilini tamamlayan Abdurrahman Kâmil, who was a member of scholar and was educated in this context, brought up his children with the same understanding. The family members also contributed to enhance the education level of the city through their preaches and the books they published. As a family who supported the National Struggle, embraced the improvements happened both in the Independence War Period and in the Republican Period.

Key Words: Amasya, National Struggle, Abdurrahman Kâmil, Scholar (İlimde).

Giriş

İlimde, Osmanlı Devleti'nde yargı, eğitim, fetva ve diyanet teşkilatını oluşturan medrese kökenli ulema sınıfının genel adıdır ve seyfiye (askeri zümreler), kalemiye (bürokratlar) ile birlikte üç temel meslek grubundan birisidir.¹ İstanbul'un fethinden 17. yüzyıl başlarına kadar geçen sürede ilimde sınıfı içinde sağlam bir gelenek oluşmuş, teşkilatı, eğitim ve yargı alanında belirlenen dereceleri, yetki ve sorumlulukları tam olarak ortaya konmuştur. Zamanla içerisinde yaşanan bozulmalar nedeniyle eleştirilere maruz kalmış, güç ve etki alanlarını kaybetmiş olsa da Osmanlı Devleti'nin yıkılışına ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar geleneğini devam ettirebilmiştir.

¹ Mehmet İpşirli, "İlimde", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, 2000, s.141-145.

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ilmiye sınıfının menşeyini teşkil eden medreselerin kaynaklarının elinden alındığı, gelişmesi veya yenilenmesi için hiçbir ciddi teşebbüsün yapılmadığı, bir kenara itilerek Batı usulü eğitim kurumlarının ağırlık kazandığı bir devir olmuştur. 18. ve 19. yüzyıl aynı zamanda devletin toprak kaybettiği, ekonomik olarak kazançlarının azaldığı, ağır siyasi sorunların yaşandığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu dönemin en önemli siyasi sorunlarından biri de Osmanlı-Rus savaşlarıdır. Rusların Osmanlı topraklarına doğru yayılma çabası iki devlet arasında bir dizi mücadeleye neden olmuştur. Kırım'ın Rus istilasına uğramasıyla başlayan ve kaybedilen topraklardan Osmanlı topraklarına doğru gerçekleşen zorunlu göç hareketi bu dönemin önemli meselelerindedir. Bu göçlerin büyük bir bölümü Anadolu'ya yapılmıştır. 1772'de başlayan Kırım göçleri, bazen kitleler halinde bazen de münferit olarak gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl Osmanlı-Rus savaşları sırasında bu göçler büyük bir hız kazanmıştır.² İşte bu yıllarda Rus zulmünden kaçıp göç edenler arasında Milli mücadele tarihimizde önemli yeri olan ve müderris, müftü, vaiz gibi görevleri ile ilmiye sınıfı içerisinde yer alan Abdurrahman Kâmil Efendi'nin dedeleri de bulunmaktadır. Abdurrahman Kâmil Efendi'nin dedeleri Kırım Bahçesaray'dan gelerek Çorum-Mecitözü'nün Doğla köyüne yerleşmişlerdir. Abdurrahman Kâmil Efendi, 1850 yılında Amasya'da doğduğuna göre aile muhtemelen bu tarihten uzun yıllar önce bölgeye gelmiş olmalıdır.³ Mecitözü Doğla köyüne yerleşmeleri nedeniyle mahlasları Mecitözü'ne nispetle "Mecîdî", lakapları Mecîdîzâde'dir. Aynı zamanda dedesinin "Mustafa Mecidî" olarak bilinmesi de yine bu iddiayı doğrulamaktadır.⁴ Bu çalışmada Abdurrahman Kâmil ve ailesi üzerinden 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında ulema sınıfından bir Osmanlı ailesi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.Eğitimi

Abdurrahman Kâmil kendi yazdığı kısa hayat hikayesinde "1266 senesi Cemaziyel ahiresinin 15. günü saat yedi raddesinde Amasya'da tevellüd ettiğim pederimin hatt-ı destiyle(el yazısıyla) sabittir" ifadesiyle 28 Nisan 1850 tarihinde doğduğunu yazmıştır. 1854-1855 (H. 1271) senesinde sıbyan mektebine başlamış daha sonra (H. 1278) 1861-1862'de Kur'ân-ı Kerim hıfzını bitirip hafız olarak bu mektebi tamamlamıştır (yaklaşık 11-12 yaşlarında). Dönemin âlimlerinden Kur'ân-ı Kerim dersleri almıştır.⁵ Böylece Kur'ân-ı Kerim'in okunmasındaki farklı yorumlar nedeniyle İslâm dünyasında ortaya çıkan bu yedi (daha sonraları bu ona çıkmıştır) kıraat ve tecvid ilmini⁶ iki yıl süreyle

² Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti", *Osmanlı*, 4, Ankara 1999, Yeni Türkiye Yayınları, s.677-686.

³ Osman Fevzi Olcay, doğum tarihini 1846 yılı olarak yazmıştır. Bkz. Osman Fevzi Olcay, *Amasya Meşhurları*, Haz: Turan Böcekci, s.13. <http://www.amasya.bel.tr/Files/kitaplar%20pdf/amasya%20%C3%BCnl%C3%BCleri1.pdf> Ancak Abdurrahman Kâmil'in eserinin sonundaki otobiyografisinde 1850 yılı yazılmıştır.

⁴ Kâmil Şahin, "Abdurrahman Kâmil Yetkin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 2013, s. 504-505.

⁵ Abdurrahman Kâmil, *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*, tarihsiz.

⁶ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, S.1, 2008 s. 25-46. Mefail Hızlı bu alanda okutulan eserlerle ilgili şu bilgileri vermiştir: "Cezeriyye, İslâm tarihinin en büyük kıraat ustası kabul edilen İbnü'l-Cezerî'nin (öl.1429) en meşhur eseri "Kitabü'n Neşrfî'l-Kirâati'l-Aşr" idi. Bu eseri de "Tayyibetü'n-Neşr" adıyla manzum hale getirdi. "Şâtibiyye": Endülüslü Kasım-ı Şâtibi'nin (öl.1194) "Kaside-i Lâmiyye", "Hurzü'l-Emânî ve Vechü'l-Tehânî" adlı manzum eserleri pek çok medrese öğrencisi tarafından ezberleniyordu. "Karabaş Tecvidi": Halveti şeyhi Ali Efendi'ye ait olmakla

okumuştur.⁷ 1863-1864'te, önceden Alaca Yahya Medresesi iken⁸, Amasya mutasarrıfı Ziya Paşa tarafından bir rüşdiye mektebi olarak yaptırılan⁹ Amasya Rüşdiyesi'ne¹⁰ devam etmiştir.¹¹ Abdurrahman Kâmil otobiyografisinde hükümet fenlerini tahsil ettiğini belirtirken muhtemelen bu mektepteki tahsilinde öğrenmiş olduklarını da kastetmiştir.

Bu mektebin ardından Abdurrahman Kâmil, 1868-1869 yılında Mehmet Paşa Medresesi'ne gitmiştir.¹² Bu medrese, Osmanlı Dönemi'nde medrese hiyerarşisinde sittîn (altmış) derecesinde olup müderrisliğinden mevlevîyete¹³ erişen ulemanın sayısının fazla olduğu belirtilmektedir. Muhtemelen bu dönemde medresede müderris olan Mörekli Hasan Efendi'nin oğlu İsmail Efendi'den ders almıştır.¹⁴ Burada 5 yıllık tahsili sırasında fenn-i celil-i feraiz¹⁵, ilm-i feraiz ve ilm-i aruzu kardeşi Sâdık Efendi'den, yedi senede de fıkıh, hadis, tefsir ve usul-i fıkıh ve hadis ile çeşitli ilimleri bu asrın ulemasından öğrenmiştir. (H.1297) 1879-1880 yılında Mîr Hasan Efendi'den ilm-i icâzet olarak ders vermeye başlamıştır. Amasya Bekir Paşa Medresesi'ne¹⁶ müderris olarak tayin edilmiştir.¹⁷ 1850 yılında doğduğu düşünülürse 30 yaşında müderrisliğe başladığı öngörülmektedir.

birlikte Şeyh Abdurrahim Karabaşı'nın (öl.1498) olduğu da rivayet edilir. "Dürr-i Yetim": İmam Birgivi'nin "Dürrü'l-Yetim fi İlmi't Tecdîd" adlı bu eseri Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir."

⁷ Şahin, *a.g.m.*, s. 504

⁸ Bu medrese Serrâc-hâne Câmîinin doğu tarafında Yeşilirmak üzerinde idi. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Haz.: Mesut Aydın-Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2004, s. 150.

⁹ Amasya Rüşdiyesi eskiden Alaca Yahya Medresesi iken Hâfız es-Seyyid Nureddin Mehmed Efendi'nin R.1248'de (1833-1834) medreseye müderris olmasına rağmen vekâleten kazaya görevlendirilince medrese metrûk bir halde kalmıştı ve 1281'de (1865-1866) Amasya mutasarrıfı Ziya Paşa yerine âli bir rüşdiye mektebi yaptırmıştır. Bu mektep otuz sene memleketin eğitimine katkı sağlamış ve birçok öğrenci yetiştirmesine rağmen 1895-1896 yangınında yanmış ve on beş sene kadar boş bir arsa olarak kalmıştır. Daha sonra Topcuzaâde el-Hâcc Halil Efendi ve birâderi Münib Bey 1328'de (1912-1913) mükemmel bir mekteb-i ibtidai ve câmîi tarafına da bir fetvâhâne binâsı ve eski mektebin adıyla yeni bir mektep yaptırmışlardır. Bkz. Yaşar, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁰ Rüşdiye, Tanzimat döneminde Batı tarzında açılan, daha sonra ilköğretim kademesiyle birleşen orta öğretim kurumudur. Bkz. Cemil Öztürk, "Rüşdiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, 2008, C.35, 300-303; Muammer Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri" *Türkler*, Ankara 2002, 35, 44-60; Fatma Kaya Doğanay, *Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. 2011.

¹¹ Abdurrahman Kâmil, *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*.

¹² Abdurrahman Kâmil, *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*.

¹³ Osmanlı ilmiye teşkilâtında yüksek dereceli kadılıklar için kullanılan bir terimdir. Bkz. Fahri Unan, "Mevlevîyet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29, 2004, s. 467-468.

¹⁴ Yaşar, *a.g.e.*, s. 168-169.

¹⁵ Feraiz veya fariza miras hukuku ile ilgilidir ve mirasçılardan her birine şer'an düşen hissedir. Medreselerde miras hukuku ile ilgili konulardan bahseden eserler arasında, Sirâcüddin Muhammed es-Secâvendî (öl.1200)'nin yazdığı "Ferâizü's-Secâvendî" (Ferâiz-i Sirâciye) , "Şerh-i Feraiz" diye bilinen Seyyid Şerif Cürçânî'nin şerhi "Şerhu's-Sirâciyye" yaygın olarak okutulmuştur. Bkz. Hızlı, *a.g.m.*, s.38.

¹⁶ Bekir Paşa Medresesi Köprübaşı Mahallesi'nde Rum kilisesinin doğusunda köşe başında bulunmaktadır. Hüseyin Hüsameddin, Mecdizâde Hâfız Abdurrahman Kâmil Efendi'nin medreseye müderris olduğu tarihi 1305(1889-1890) olarak vermektedir. Bkz. Yaşar, *a.g.e.*, s. 151-152.

¹⁷ Şahin, *a.g.m.*, s. 504.

2. Meslek Hayatı

Bekir Paşa Medresesi'nde 1879-1880 yılında başladığı meslek hayatında üç sene sarf ve nahiv dersi okuttuktan sonra 1882-1883'de nahivden "Elfiye", hadisten "Meşarik şerh-i mübareki" ile başlayarak iki senede bunu bitirmiştir. Daha sonra harften başlayarak 1893-1894 yıllarında 21, 1901-1902'de 22 ve tekrar 1906-1907'de üçüncü defa 22 talebeye icazet vermiştir. Böylece 27 yılda üç dönemde 65 talebeye icâzet verdiğini, 1908'deki üçüncü icâzet merasimine Amasya'da bulunan eski vali Reşid Paşa'nın arzı üzerine yirmi iki talebeye birer gümüş, kendisine de altın madalya ve müftülük maaşı olan 205 kuruşa kayd-ı hayat şartıyla 200 kuruş zam ile taltif olunduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Abdurrahman Kâmil Efendi'nin bahsettiği bu zam Osmanlı arşivinde 13 Nisan 1908 (H.11 Rebi'ül evvel 1326) tarihli Maliye Nezareti'ne yazılan belgede de görülmektedir¹⁹ (Ek 2). Kendisine verilen altın madalya ise aynı tarihli irade de bulunmaktadır. Belgede ertesi gün tebligat yapıldığı beratının ise 2 Haziran 1908 tarihinde yazıldığı belirtilmiştir (Ek 1).²⁰

Belde müftüsü Mehmet Efendi'nin ölümünden sonra 22 Mayıs 1900 tarihinde meşihat tarafından fetva vermesine izin verilmiştir. Daha sonra bazı geçici komisyonlarda fahri hizmetlerde bulunmuştur. Hicaz Demiryolu İâne Komisyonu'ndaki hizmetinden dolayı kendisine 23 Kasım 1903 tarihli berat tevdi edilmiş ve sonradan Süleyman Efendi ile birlikte Bursa'da Fakihzâde Medresesi müderrisliği payesi ile taltif olunmuştur. İki sene sonra "müfti-i berat-ı alî" ile İzmir payesine²¹ nail olmuştur. Sultan Bayezid Camiinde kürsü şeyhi olması nedeniyle her sene ramazan aylarında halka çeşitli surelerin tefsirine yönelik dersler yapmıştır.²²

1912'de tekrar müftülük görevine getirilmiştir. Eylül 1915'te yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. Müftülük yaptığı süre içerisinde Amasya'da çeşitli komisyonlarda çalışmış, kadı vekilliği yapmış, Dârülhilâfe Medresesi'nde 1916-1920 yılları arasında ders vermiştir. Hacı Mehmed Tevfik Efendi 1921 yılında vefat edince Mustafa Kemal tarafından yeniden Amasya müftülüğüne tayin edilmiştir (Temmuz 1922) ve ölümüne kadar da görevini sürdürmüştür.²³

3.Ailesi

Abdurrahman Kâmil Efendi'nin dedesi "Mustafa Mecidi", babası kadılık görevinde bulunan Ahmed Rifat'tır.²⁴ Kardeşi ise Sâdık Efendi (Hacı, Hâfız)'dir.

Sadık Efendi de Mecdi-zâde lakabıyla bilinmektedir. Kıraat ilminin büyük ustalarından olup biraderleri gibi varlığıyla övünülen Amasyalı âlimlerinin en değerlileri

¹⁸Abdurrahman Kâmil, *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*.

¹⁹*Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Bab-ı alî Evrak Odası(BEO)*, H. 11 Rebiü'l evvel 1326,Dosya no: 3291/Gömlük no: 246796. Aynı belgede ulemadan Süleyman Efendi'ye de 100 kuruş zam yapıldığı belirtilmektedir.

²⁰*BOA, İrade Taltifat (İ.TAL)*, H. 11 Rebiülevvel 1326, 448/19. Belgede öğrenci isimleri ve memleketleri ile yine Süleyman Efendi'nin icazet verdiği öğrencilerin adı okunmaktadır.

²¹Osmanlılar'da özellikle ilmiye mensuplarına verilen rütbeyi ifade eden terimdir. Daha geniş manasıyla herhangi bir memuriyetin fiilen ifa edilmek üzere değil adının rütbe ve unvan olarak verilmesini belirtir. Bkz. Fahri Unan, "Pâye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2007, c. 34, s. 193-194

²²Abdurrahman Kâmil, *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*.

²³Şahin, *a.g.m.*, s. 504-505.

²⁴Şahin, *a.g.m.*, s. 504.

arasındadır. Ahlaki meziyetleri gerçekten övülmeye değer, faziletli, alçak gönüllü, iffetli, kibar, hoş sohbet bir âlim olarak değerlendirilmektedir. Kıraat ilminde pek çok hafız yetiştirmiş, icazet vererek mezun etmiştir. Osman Fevzi'nin bizzat tanıdığı şahıs 1913 senesinde vefat edip aile kabristanlığına defnedilmiştir.²⁵ Osman Fevzi Olcay bu zatın Çevikçe Mektebi'nin ikinci muallimi Mörekli Ahmet Hafız Efendi'den Kur'ân-ı Kerim dersi aldığını hatırladığını ifade etmektedir.²⁶ Kâmil Yetkin, Sadık Hafız'ın yıllarca Mehmet Paşa Medresesi'nde ders verdiğini belirtmektedir. Hacı Sadık Efendi'nin Hafız Raik, Halile, Münife, Nemir adlarında çocuklarının bulunduğu ayrıca Abdurrahman Kâmil ve Sadık Hafız'ın bir de kız kardeşi olduğunu eklemiştir. Adı bilinmeyen bu kız kardeşin Ayşe ve Rağife isimli çocukları vardır.²⁷

Abdurrahman Kâmil Efendi Gümüşlü mahallesinde ikamet etmiştir. Bu mahallenin diğer tanınmış ailelerinden biri de Anaç Hoca ailesidir. Kâmil Efendi'nin eşi Emine hanımdır. Emine hanım Anaç Hoca denilen büyük âlimin kızıdır.²⁸ Bu durum Osmanlı ilmiye sınıfında ulema ailelerinin birbirleriyle evlenme yoluyla akrabalık kurma geleneğinin bu dönemde de devam ettiğini göstermektedir.²⁹

Bu mahallede ayrıca Topçuzadeler ve Şirvanlı Mustafa Takıyyüddin'in aileleri de ikamet etmektedir. Mahallenin bir diğer önemli özelliği Şehzadeler dershanesinin bulunmasıdır. Şehzadeler Dershanesi'ni³⁰ yaptıran İskender Çelebi'dir. 1497 tarihinde yapılmıştır. Bu dershanede Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim gibi özel olarak hükümdar çocukları ve Tâcibeyzade Cafer, Tâcibeyzade Sadi ve Cemâlizade Pîri Mehmet gibi şahsiyetler öğrenim görmüşlerdir.³¹ Buradan anlaşıldığına göre mahalle ilmiye sınıfından önemli ailelerin ikamet ettiği, eğitime önem veren ve bu nedenle şehrin kıymetli âlimlerini yetiştiren bir görünüme sahiptir. Abdurrahman Kâmil Efendi ve ailesi de bu kültürel ortamın tesirinde kalmışlardır.

3.1. Oğulları

Abdurrahman Kâmil Efendi'nin üç erkek çocuğu olup bunlardan en büyüğü Mehmet Sabri Yetkin, ortanca oğlu Ahmet Emri Yetkin, küçük oğlu Hafız Mustafa Niyazi Yetkin'dir. Sabri Efendi ile Ahmet Emri Efendi İdadi Mektebi'ni bitirip mezun olduktan sonra babalarından yeniden Arapça ve Hocazade Ahmet Fevzi'den de ayrıca Farsça dersi

²⁵ Olcay, *a.g.e.*, s.13.

²⁶ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Hatıraları "Bildiklerim-Gördüklerim-İşittiklerim İle Amasya"* Sadeleştirme Turan Böcekçi, Mehmet H. Seçkiner, Amasya 2009, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, s.44-46.

²⁷ Kâmil Yetkin Abdurrahman Kâmil'in torunlarından olup ona ait bilgiler 2000 yılında kendisi tarafından ailesi için sınırlı sayıda hazırlanan "Merhaba İki Asır" adlı notlardan alınmıştır. Bundan sonraki dipnotlarda bu nottan yapılan alıntılar "Kamil Yetkin" şeklinde ifade edilecektir.

²⁸ Anaç Hoca denilen âlim Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa'nın hocasıdır. Hafız Fuat Bey de bu âlimin oğludur. Bkz. Olcay, *a.g.e.*, s.44-46.

²⁹ Ortaylı böylece kültürlü ve zarif yaşam sahibi ulema hanedanlarının doğduğunu ifade etmektedir. Bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2009, s.65-66.

³⁰ Amasya'nın Selağzı mevkiinde bulunan Şehzadeler Dershanesi, uzun yıllar varlığını korumuş ancak sonradan umumi helaya (WC) çevrilmiştir. Olcay, *Amasya Hatıraları*, s. 46-47.

³¹ Olcay, *Amasya Hatıraları*, s. 46-47.

almışlardır. Sadece Mustafa Efendi'nin idadide okumadığı, muhtemelen babalarından ders alarak eğitimini sürdürdüğü tahmin edilmektedir.³²

3.1.1. Sabri Yetkin (1885-1963): Babasından, amcasından ve aynı zamanda Sivaslı Arif Fazlı Efendi'den ders almıştır. Büyük Ağa Medresesi'nde dersiamlık³³ ve müderrislik yapmış, çeşitli mekteplerde Tarih, Coğrafya ve Arapça dersleri okutmuştur. Farsça ve Fransızca derslerini de okutan Sadık Efendi'nin çocukluk yıllarında mahalle arkadaşlarından konuşma düzeyinde Ermeniceyi de öğrendiği ifade edilmektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra medreselerin kapanmasının ardından kütüphane memurluğuna atanmış, babasının vefatı üzerine Amasya Müftülüğü'ne tayin edilmiştir.³⁴ 22 yıl bu görevi yerine getirdikten sonra 1963 yılında Amasya'da vefat etmiştir. Âlim, fazilet sahibi bir kişiliğe sahiptir.³⁵

Sabri Yetkin, Selimoğlu Hasan Efendi'nin kızı Sahure Hanım ile evlenmiş bu evlilikten bir erkek üç kız evladı dünyaya gelmiştir. Mezarı önce Şamlar mezarlığında olmasına rağmen bu mezarlığın Tekirdede mezarlığına nakledilmesinin ardından naaşı Abdurrahman Kâmil Efendi aile mezarlığına taşınmıştır. Eşinin mezarı da aynı yerdedir.³⁶

3.1.2. Ahmet Emri Yetkin (1886-1974): Ahmet Emri de âlim, fazilet sahibi, aynı zamanda şair bir zât olarak tanınmıştır.

Mekteb-i ibtidâiden sonra iki buçuk yıl kadar rüşdiyede eğitim görmüştür. Daha sonra Amasya Bekir Paşa Medresesi'ne devam etmiş 1908 yılında icâzet almıştır. Amcası Mustafa Sâdık ile Köprülü Mustafa Tevfik ve Köprülü Ârif Fâzıl efendilerin camilerde verdikleri dersleri takip ederek dinî ilimler alanında kendini yetiştirmeye çalışmıştır. Ferâiz ilmini Amasya ulemasından Hâfız Şerif Efendi'den okumuştur. 1907'de Dârümuallimîn'i³⁷ bitirmiş ve 1911'de dersiâm olmuştur. 1907'de ilk mektep muallimliğiyle başladığı memuriyet hayatında 1911 yılında Amasya Şer'iyeye Mahkemesi kâtipliği, 1912'de Dârü'l-hilâfe Medresesi'nde Türkçe ve kitâbet muallimliği, 1926'da Amasya'da tahakkuk kâtipliği ve 1927'de nâfia ambar memurluğu, 1930-1943 yılları arasında nâfia amele kâtipliği görevinde bulunmuş ve bu görevinden emekliye ayrılmıştır. Ahmet Emri 6 Mayıs 1974'te vefat etmiş, Kültepe civarındaki yeni kabristana defnedilmiştir. Osman Fevzi, vefat tarihini 24.02.1974 olarak yazmıştır. Vefatı üzerine Mehmet Çavuşoğlu altı beyitlik bir şiir kaleme almış ve "İrca-î(geri döndürme) emri ile gitti bekaya Emri" mısrası ile ölümüne tarih düşmüş, bu mısra hattat Ali Alparslan'ın ta'lik hattıyla mezar taşına yazılmıştır.³⁸ Ahmet Emri, Huriye hanım ile evlenmiştir ancak çocukları olmamıştır.³⁹

³² Olcay, *Amasya Hatıraları*, s.45-46.

³³ Talebeye, medreseliye ve herkese ders vermeye yetkili bulunan kimse, cami hocası. Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2008, s. 176.

³⁴ Kâmil Yetkin.

³⁵ Olcay, *Amasya Meşhurları*, s.13.

³⁶ Kâmil Yetkin.

³⁷ Osmanlı Devleti'nde 1848-1924 yılları arasında faaliyet gösteren erkek öğretmen okullarına verilen ad. Bkz. Cemil Öztürk, "Darümuallimin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, 1993, s. 551-552.

³⁸ Olcay, *Amasya Meşhurları*, s.13.

³⁹ Kâmil Yetkin.

Eserleri

1. *Tuhfetü'l-ihvân*: Ahmet Emri'nin Arapça üç kasidesinden oluşmaktadır.⁴⁰ Mısır'da Sâadet Matbası'nda 1956 yılında basılmıştır.⁴¹ Eser, Amasya Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. **2. *Subha-i Emri*:** Türkçe münacaât, Naât'i Rasûl ve kasidelerden oluşan eser 1971'de Ankara'da basılmıştır. **3. *Na'amâtü'l-anâdîl fî riyâ'î emileti'l-Avâmil*:** Birgivi'nin nahve dair el-Avâmil'inde verdiği örneklerin Arapça açıklamasından oluşmaktadır. **4. *İbrete Sâik Bir Nazm-ı Râik*:** Yirmi üç beyitten oluşan bu şiir Ahmet Emri'nin Amasya'da bir dostu tarafından ta'lik hatla yazdırılarak çoğaltılmıştır. Ahmet Remzi Akyürek bunu yine yirmi üç kıta olarak yazmıştır.⁴² **5. *Gül-i Sadberk*:** Farsça 104 beyitten oluşan bir manzumedir. **6. *Müntehabât*:** 100 beyit ve açıklamalarından oluşan eser çeşitli hikmet ve öğütleri içermektedir. **7. *Mecmûa-i Eş'âr-i Emri Yetkin*:** Yazarın kendi el yazısından oluşan bu defterin 244 sayfalık nüshası Amasya Beyazıt Kütüphanesi'ndedir. **8. *Kelimâtü'l-ekâbir*:** 100 İslam büyüğünün sözleri, bunların açıklaması ve bu zatların biyografisinden oluşmaktadır. **9. *Mecmau'l-elkâb*:** 100 civarında lakabın açıklamasına ve lakap sahiplerinin biyografisini içeren bir eserdir. **10. *Hizânetü'l-cevâhir*:** Hz. Ali'ye ait olan 100 hikmetli söz ve bunların açıklamasından oluşan bir eserdir. **11. *Tuhfe-i Emri*:** Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin münâcâatının düzyazı ve şiir şeklindeki tercümesidir.⁴³

3.1.3. Hafız Mustafa Niyazi Efendi (1891-1959): Babası ve amcasından ders alarak hıfzını tamamlamıştır. Babası Abdurrahman Kâmil Efendi'den Arapça, ilm-i feraiz ve usul-i hadis dersleri almıştır. Gümüşlü Camii önündeki medresede yıllarca ders vermiş, Daşhan Mescidi'nde fahri olarak görev yapmış ve Gümüşlü Camii'nde Amasya merkez vaizi olarak uzun yıllar (yaklaşık 33 yıl) hizmet etmiştir. Kaleköylü Hasan Hoca'nın oğlu Hatunya Camii imamı Aziz Hafız'ın kızı Fatma Zehra ile evlenmiş ve bu evlilikten 2 erkek 2 kız çocuğu dünyaya gelmiştir.⁴⁴ 10.06.1959 yılında vefat etmiştir.⁴⁵

Abrurrahman Kâmil'in Fatma Zehra isminde bir de kızı vardır. Bu zatın 18 yaşında tüberküloz hastalığı nedeniyle hayatını kaybettiği ve hiç evlenmediği belirtilmektedir.⁴⁶

Abdurrahman Kâmil Efendi'nin bu evlatlarından olan çocukları ve torunları Şekil 1'de gösterilmiştir.

⁴⁰ Muammer Ülker, "Ali Emri Yetkin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 2013, s.505-506

⁴¹ Olcay, *Amasya Meşhurları*, s.13.

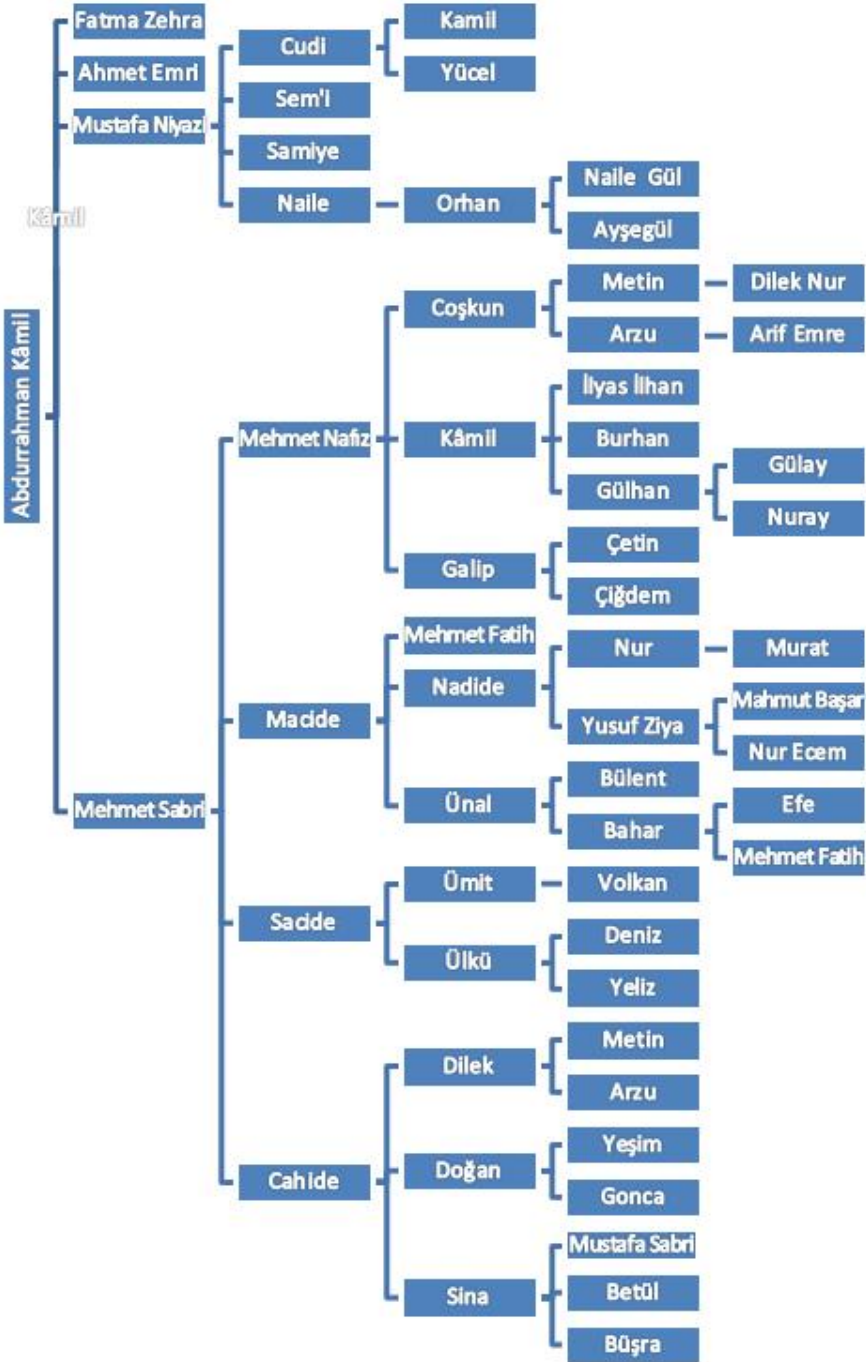
⁴² *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987, s. 136-139.

⁴³ Ülker, *a.g.m.*, s. 505-506,

⁴⁴ Kâmil Yetkin.

⁴⁵ Olcay, *Amasya Meşhurları*, s.13.

⁴⁶ Kâmil Yetkin.

Şekil 1: Abdurrahman Kâmil Efendi ailesinin soy ağacı

4. Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Eserleri

Aldığı eğitim sayesinde Arapça ve Farsça bilen Abdurrahman Kâmil Efendi'nin çeşitli eserleri bulunmaktadır. Kendisi elli yaşına geldiğinde hattat olduğunu ifade etmiştir ve tercüme alanında, edebiyat alanında yazmış olduğu eserlerinden başka ders notlarını, fetvalarını ihtiva eden kitapları da vardır. Amasya Belediyesi Kütüphanesi'nde Abdurrahman Kâmil'e ait sadece bir fetva kitabına ve ders notlarına, Milli Kütüphaneden Şerh-i Bostan adlı eserine ulaşılabilmektedir. Diğer eserleri ile ilgili bilgiler Kâmil Şahin tarafından tespit edilmiştir.

4.1. Fetâvâ-yi Abdurrahman Kâmil: Amasya'da müftülük yaptığı sırada muhtemelen bir fetva defteri şeklinde hazırladığı notlarına Amasya Belediyesi kütüphanesinden ulaşılmıştır. Bir eserden ziyade başvuru kitabı veya ders notu şeklinde yazılmış olup içerisinde Amasya ile ilgili ve çeşitli konularda fetvalar, Abdurrahman Kâmil'in kısa bir hayat hikâyesi bir de Amasyalı Naci'ye ait Yeşilirmak üzerinde bir köprü inşasını içeren bir müselleat defteri de bulunmaktadır. 73 varaktan oluşmaktadır ve rika yazı türü ile yazılmıştır. Muhtemelen Müftü'ye ait olan varaklar gelişi güzel bir biçimde kendinden sonrakiler tarafından ciltlenmiştir. Bu notlar önce aile tarafından Kâmil Şahin'e satılmıştır. Daha sonra Kâmil Şahin bu notları Amasya Belediyesi'ne satmıştır. Amasya Belediyesinde 272 numaralı demirbaş kaydına sahiptir. Bu notlardan Amasya ile ilgili fetvaların Mustafa Vazıh Efendi'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer fetvalar ise namaz, ziraat, nikâh, boşanma ve boşanmadan sonra çocukların velayetleri gibi çeşitli hususlarla ilgilidir.⁴⁷

4.2. Dîvân- ı Kâmil: Arapça ve Farsça şiirlerinin de içinde bulunduğu divanını 1884'te tamamlamıştır.⁴⁸

4.3. Şerh-i Bostan: Milli Kütüphanede "A 5672" demirbaş numarasıyla Abdurrahman Kâmil Efendi'ye ait bir eser daha bulunmaktadır. Eserin üzerinde adı ve tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Yanlışlıkla kataloglara yazar olarak Afyon müftüsü şeklinde kaydedilmiş olmasına rağmen eserin ilk sayfasında "Amasya Müftüsü Mecdizade Hafız Abdurrahman Kâmil Efendi'nin eseridir" kaydı düşülmüştür. Eser ciltli ve son dört yaprağı boş olmak üzere toplam 207 sayfa olarak numaralandırılmıştır. Rika yazı türü ile yazılmış, başlıklarda ve bazı kelimelerin altına çizilmesinde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eserde Farsça yazılmış beyitlerin Arapça olarak şerhinin yapıldığı görülmektedir. Bu da Abdurrahman Kâmil'in iyi derecede Farsça ve Arapça bildiğinin kanıtıdır.⁴⁹

4. 4. Makamât-ı Harîrî Tercümesi: Kâmil Şahin eserin bulunan müellif hattı nüshasının bir bölümünü Amasya Belediye Kütüphanesi'ne, bir bölümü de Millî Kütüphaneye verdiğini⁵⁰ ifade etmesine rağmen bu eser Belediye Kütüphanesi'nde tespit edilememiştir.

4.5. Mir'âtü's-şüûni'l-hakaik: Bu kitap Ahmed Hüsâmeddin Dâğîstânî'nin istihrâc, yani eldeki mevcut bilgilerle geleceğe dâir çıkarımlarda bulunma, ilmi alanındaki

⁴⁷ Abdurrahman Kâmil, *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*.

⁴⁸ Şahin, a.g.m., s.505.

⁴⁹ Abdurrahman Kâmil, *Şerh-i Bostan*, tarihsiz.

⁵⁰ Şahin, a.g.m., s.505.

eserinin Türkçe tercümesidir. Eser gelecekte vuku bulacak olayları ve devletlerin mâruz kalacakları felâketleri konu edinmektedir. Oğlu Sabri Yetkin tarafından el yazısıyla yeniden yazılmıştır. Kâmil Şahin eserin özel kitaplığında bulunduğunu, bir mecmua içinde yetmiş bir madde halinde kaleme alındığını belirtmektedir.⁵¹

4. 6. Hâtrât-ı Abdurrahman Kâmil: Yine Kâmil Şahin'in özel kitaplığında yer aldığı belirtilen eser 1903'te yazılmış 33 varaktan oluşmaktadır.⁵²

4.7. Kasidet'ül Abdurrahmân Kâmil: 1904'te yazılmış olan eser Ebü'l-Feth Ali b. Muhammed el- Büstî'nin zühde dair meşhur kasidesinin Arapça şerhidir. Eser Hâtrât-ı Abdurrahman Kâmil'in içindedir.⁵³

4.8. Evliyâ, Ulemâ ve Şuarâdan Alfabetik Sıraya Göre Bazı Zatların Hayat Hikâyeleri: 160 sayfadan ibaret müellif hattı nüshası Kâmil Şahin'in özel kitaplığında.⁵⁴

4. 9. Nakd-i Hâtr: Ahlâka dair bir eser olduğu belirtilmektedir.⁵⁵

Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Kâmil Şahin'in özel kitaplığında bulunan bir eseri de Hz. Peygamber'in Risâleti adlı eseridir. Ayrıca Amasya Beyazıt Camii'ndeki vaazlarından oluşan Tefsir Dersleri Notları da bulunmaktadır.⁵⁶

Abdurrahman Kâmil'in eserlerinin önemli bir kısmının Kâmil Şahin'de olmasının sebebi ölümünden sonra aile üyelerinin bu eserlere sahip çıkamaması veya okuyamadıkları ve anlayamadıkları kitapları satarak bir bakıma bu kitaplardan bir şekilde istifade etme düşüncesidir. Aile üyelerinin hayatta kalan bireyleri ile yaptığımız görüşmelerde kendileri eserlerinin büyük kısmının 1960'lı yıllarda Amasya'da meydana gelen büyük sel felaketinde sel altında kaldığını, kalanlarının ise Kâmil Şahin ve başka kişilere para karşılığı satıldığını ifade etmişlerdir.

5. Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Milli Mücadeledeki Rolü

12 Haziran 1919 günü bir Ramazan gününde sıcak bir havada Amasya-Cülüs Tepe'de Mustafa Kemal ve arkadaşlarını karşılamak üzere mahşeri bir kalabalık toplanmıştır. Bu kalabalık içinde Sultan Bayezid Camii vaizi Abdurrahman Kâmil Efendi ve Müftü Mehmet Tevfik Efendi de vardır. Mustafa Kemal Paşa'yı Amasya'ya getiren gerekçe Amasya genelgesinde de belirtildiği üzere vatanın bütünlüğü ve milletin istiklalinin tehlikede olmasıdır. Çünkü 1. Dünya Savaşının ardından Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarihe kadar Musul İngilizler, Antalya ve çevresi İtalyanlar, Adana, Antep, Maraş ve Urfa önce İngilizler, daha sonra Fransızlar ve İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu bölgesi, Yunanlılar tarafından işgal altına alınmıştır. Bu işgallerin yanında Yine Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Amasya Tamiminin yayınlanmasına kadar İstanbul'da arka arkaya toplam beş hükümetin iş başına geçmesi suretiyle siyasi bakımdan da bir otorite boşluğu bulunmaktadır.⁵⁷ Yani ülkemizin

⁵¹ Şahin, *a.g.m.*, s.505.

⁵² Şahin, *a.g.m.*, s.505.

⁵³ Şahin, *a.g.m.*, s.505.

⁵⁴ Şahin, *a.g.m.*, s.505.

⁵⁵ Şahin, *a.g.m.*, s.505.

⁵⁶ Şahin, *a.g.m.*, s.505.

⁵⁷ Mehmet Evsile, "Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 40, Ankara 1998. , s.69-96.

hemen hemen tamamı işgal altındadır ve devletin başında da istikrarlı bir yönetim bulunmamaktadır. Vatanın işgallerden kurtarılması ve milletin bağımsızlığının korunması için, pek çok din adamı önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Onlar, cami kürsülerinde, meydanlarda düzenlenen mitinglerde kurdukları cemiyetlerde, hatta cephelerde halka rehberlik etmişlerdir.⁵⁸

Amasya'da Abdurrahman Kâmil Efendi ve Müftü Mehmet Tevfik Efendi ile Mustafa Kemal'in yolları kutsal bir dava yolunda kesişmiştir. Müftü Hacı Tevfik'in "Amasya halkı müdafaa-i vatan, muhafaza-i din ve devlet yolunda mücadele edenleri bağrına basmakla müftechir olacaktır"⁵⁹ şeklindeki cevabı sonrasında Mustafa Kemal ve arkadaşları 12 Haziran 1919 günü Amasya'ya geçmişlerdir.

Müftü Tevfik Efendi'nin başkanlığında Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyette bulunanlardan biri de Abdurrahman Kâmil Efendi'dir. Abdurrahman Kâmil Efendi, Sultan Bayezid Camii' vaizidir.⁶⁰ Bu nedenle halk tarafından son derece itimat edilen dini kimliği bulunan bir şahsiyettir. Mustafa Kemal'in Amasya'ya geldiği günün ertesinde Sultan Bayezid Camii'nde şehitlerin ruhuna ithaf edilmek üzere bir mevlid-i şerif okutulmuştur. O gün Amasya'da toplanan kalabalığa⁶¹ milli mücadelenin ilk vaazını veren Abdurrahman Kâmil Efendi, Allah'ın rahmetinden ümit kesmenin azgınlık ve sapkınlık olduğunu belirten ayetin⁶² tefsir ve izahını yapmış ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

*"Muhterem Evlâtlarım! Paşa Hazretlerinin açıkça izahatta buldukları Türk milletinin, Türk hâkimiyetinin artık hikmet-i mevcudiyeti kalmadığı tahakkuk edince ve milletimizin mukadderat-ı endişeli bir duruma düşünce artık bu devletin mevcudiyetine hürmet etmek bence doğru bir yol değildir. Mademki milletimizin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklâli tehlikeye düşmüştür, artık başımızdaki bu hükümetten bir iyilik ummak bence abestir. Şu andan itibaren padişah olsun, isim ve unvanı ne olursa olsun hiçbir şahsın ve makamın hikmet-i mevcudiyeti kalmamıştır. Yegane çare-i halâs, halkımızın doğrudan doğruya hakimiyetini eline alması ve iradesini kullanmasıdır..... Türk milletinin bu felaketten halası için bütün müslümanların birleşmesi vatan ve milleti sevenlerin fedakarane ve cansiperane bir tavra ve harekete kıyam etmesi lazımdır.İşte muhterem cemaat,memleket ve milleti izmihlali unumiden girdab-ı musibetten kurtarmak için ortaya atılmış bulunan Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin arkasından gidilmelidir "*⁶³ ve bu suretle millî mücadelenin ilk temel taşı burada atılmıştır.

⁵⁸ Ali Sarıkoyuncu, "Millî Mücadelede Din Adamları ve Atatürk", *Türkler*, 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.935-949.

⁵⁹ Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadelede Din Adamları*, Ankara 1995. s.29-31.

⁶⁰ Yani cami, mescit gibi yerlerde dinsel öğüt veren konuşmalar yapan din işleri görevlisidir.

⁶¹ Mevhibe Savaş, "Mustafa Kemal-Amasya ve İki Din Adamı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 5, 1997, S. 19, s.315-323.

⁶² Ku'ran-ı Kerim, *Hicr Suresi*, Ayet:56.

⁶³ Hüseyin Menç, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, Amasya 2013, s. 163.

Ertesi günü Selağzı meydanındaki Atik-i Âli mektebinde toplanan Amasyalılar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Bu cemiyetin ilk maddî yardımı yine Abdurrahman Kâmil Efendi'nin bir mendil içinde Mustafa Kemal Paşaya verdiği beş altın olmuştur.⁶⁴ Bu yardım milli mücadelenin ilk sivil bağışdır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk, 24 Eylül 1924 tarihinde Amasya'da şerefine verilen bir ziyafetin sonunda, sözü Milli Mücadele'ye getirip "baba" diye hitap⁶⁵ ettiği Amasya Müftüsü Abdurrahman Kâmil Efendi hakkında şu sözleri dile getirmiştir:

"Efendiler! Bundan beş sene evvel buraya geldiğim zaman bu şehir halkı da, bütün millet gibi, hakiki vaziyeti anlamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı. Dimağlar adeta durgun bir haldeydi. Ben burada birçok zevatla beraber, Kâmil Efendi Hazretleriyle de görüştüm. Bir cami-i şerifte hakikati halka izah ettiler. Efendi Hazretleri halka dediler ki: Milletın şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklali hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak, icap ederse vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almak lazımdır. Padişah olsun, halife olsun, isim ve unvanı ne olursa olsun, hiçbir şahıs ve makamın mevcudiyetinin hikmeti kalmamıştır.

Tek kurtuluş çaresi, halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti ele alması ve iradesini kullanmasıdır.

*İşte Efendi Hazretlerinin bu yol gösteren vaa'z ve nasihatinden sonra herkes çalışmaya başladı. Bu münasebetle Müftü Kâmil Efendi Hazretlerin itakdirle yad ediyorum. Ve genç Cumhuriyetimiz, bu gibi ulema ile iftihar eder."*⁶⁶

Sonuç

Kırım Bahçesaray'dan göç ederek önce Mecitözü'ne daha sonra Amasya merkez Gümüşlü mahallesine yerleşen Abdurrahman Kâmil Efendi son dönem Amasya tarihi içerisinde en dikkat çeken simalardan biridir. Göçmen olmakla beraber ilim tahsilini bir hayat felsefesi ve meslek haline getirmiş ailede Abdurrahman Kâmil'in babası kadılık yapmış bir zattır, kardeşi Sadık Hafız medreselerde müderrislik yapmış ve onun yetişmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Abdurrahman Kâmil kendisine eş olarak yine ilim tahsili ile meşgul olan Anaç Hoca'nın kızı olan Emine Hanım'ı seçmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfına mensup şahısların yine ilmiye sınıfından ailelerin kızları ile evlenerek akrabalık kurma geleneğinin son dönemlere kadar devam ettiğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Bu tür evlilikler ulema ailelerinin dışarı kapalı bir yapıya dönüşmesine neden olsa da bu aileden doğacak çocukların daha çocukken ilim ortamı içerisinde büyümesine de neden olmuştur. Dolayısıyla iki ailenin birleşmesi sonucu dünyaya gelen çocuklar Mehmet Sabri, Ahmet Emri ve Mustafa Niyazi de babalarından, dedelerinden ve onların dostlarından sıkıntısız bir şekilde daha küçük yaşlardan itibaren dersler almışlar, sohbet meclislerinde bulunmuşlar ve birçok esere de kolay bir biçimde ulaşma imkânına kavuşmuşlardır. Mahallede aynı zamanda Şehzadeler dershanesinin

⁶⁴Savaş, a.g.m., s.318.

⁶⁵ Ali Sarıkoyuncu, "Atatürk Din ve Din Adamlar", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri* 38. İcenas (10-15 Eylül 2007), Ankara Türkiye; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları Ankara 2008, II, s. 511-543. <http://www.ayk.gov.tr>

⁶⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II, 1989, s.208-209.

bulunması ilim tahsilinin bu mahallede uzun yıllardır nitelikli olarak devam ettiği ve mahalle sakinlerinden Abdurrahman Kâmil Efendi ailesinin bu kültürel ortamdan olumlu yönde etkilendiği izlenimini vermektedir.

Bu sayede aile bireyleri kendisine örnek olan şahısların tesiri ile yine ilmiye sınıfı içinde kalarak gerek öğrenci yetiştirerek gerek müftülük ve vaizlik yaparak ve gerekse çeşitli eserler kaleme alarak ilim tahsiline devam etmişlerdir.

Abdurrahman Kâmil Efendi'nin üç oğlu da Arapçaya ve dini ilimlere hâkimdir. Mustafa Sabri uzun yıllar Amasya müftülüğü, Mustafa Niyazi Merkez camii vaizliği görevlerini ifa etmiş, Ahmet Emri Efendi ise çeşitli görevlerinin yanı sıra çok sayıda eser kaleme almıştır.

Abdurrahman Kâmil ve ailesinden hareketle bu dönemde ilmiye sınıfı mensuplarının batı tarzı açılmış olan rüşdiye, idadi gibi mekteplere devam ettiği görülmektedir. Bu durum bu sınıfın modern mekteplere mesafeli davranmadıklarını bu kurumlardan da istifade ettiklerini göstermektedir. Ancak yeni açılan bu mekteplerde aldıkları eğitimi yeterli görmemiş daha sonra hem Abdurrahman Kâmil hem de oğulları gerek dil gerekse İslami ilimlere yönelik dersleri farklı hocalardan alarak bu alanlarda da kendilerini geliştirmişlerdir.

Modern mektepler dışında aldıkları dersler bire bir eğitim tarzında bir bakıma özel dersler niteliğindedir. Belirli süreyle feraiz, kıraat, Farsça, Arapça gibi dersler farklı hocalardan alınmıştır. Bu eğitimin niteliğini sonraki dönemde yazdıkları eserlerle değerlendirirsek Abdurrahman Kâmil Arapça ve Farsça eserler kaleme aldığı gibi, Ahmet Emri Arapça ve Farsça eserler yazabilmekte ve Arapça eserleri tercüme edebilmektedir. Bu aile üyelerinden yola çıkarak kişiye göre ve birebir verilen eğitimin özellikle dil alanında daha faydalı olduğu anlaşılmaktadır.

İlmiye sınıfı içinde dönemin önemli âlimlerinden ders alma geleneği ve paye uygulaması bu dönemde de etkisini sürdürmektedir. Abdurrahman Kâmil de kendi döneminin önemli âlimlerinden, Mörekli Hasan Efendi'nin oğlu İsmail Efendi'den ve Mir Hasan Efendi'den ders almıştır. Bursa, İzmir'de bulunan medrese payeliği ile taltif edilmiştir.

Amasya ve tüm Türk halkının, milli mücadelenin ilk vaazını vererek tarihimizde çok mühim roller üstlenen Abdurrahman Kâmil Efendi ve oğulları gibi değerli şahsiyetleri tanınması, gelecek nesillere tanıtması ilme önem veren, vatanperver ve şahsiyetli nesiller yetiştirme açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

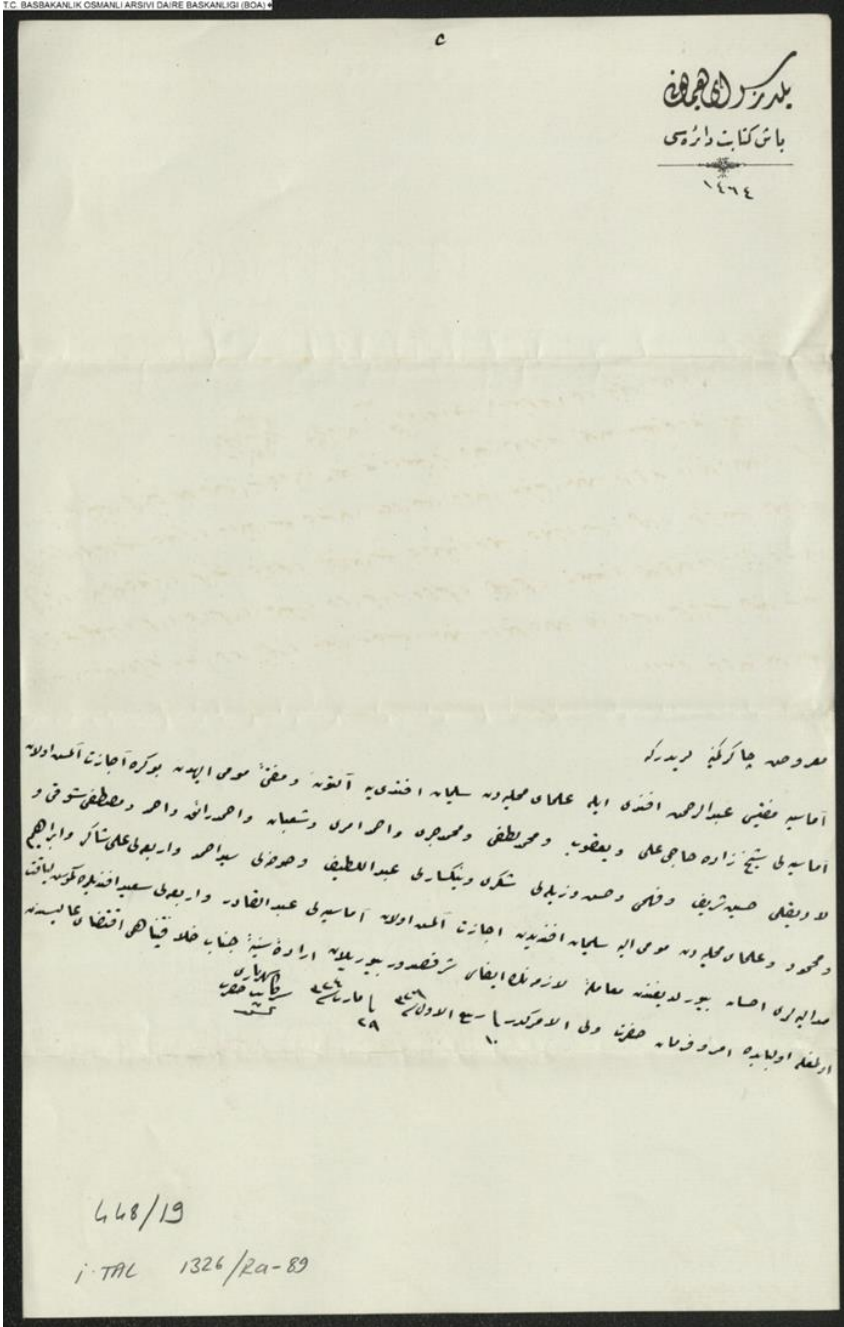
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı âli Evrak Odası(BEO), H. 11 Rebi'ül evvel 1326, 3291/246796.
BOA, İrade Taltifat (İ.TAL), H.11 Rebiü'l evvel 1326, 448/19.

Diğer Eserler

- Abdurrahman Kâmil. *Fetâvâ-yı Abdurrahman Kâmil*. Amasya Belediyesi Kütüphanesi. demirbaş No: 272.
Abdurrahman Kâmil. *Şerh-i Bostan*. Milli Kütüphane. Demirbaş No. A5672.
Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri. Sevinç Matbaası. Ankara 1987.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. II.1989.
- Demirel. Muammer. (2008). “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”. *Türkler*. 35. Ankara. 44-60.
- Devellioğlu. Ferit. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğanay. F. K. (2011). *Tanzîmât'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Evsile. Mehmet. (1998). “Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 40. Ankara. 69-96.
- Hızlı. Mefail. (2008). “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17(1). 25-46.
- Menç. Hüseyin. (2013). *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*. Amasya.
- Olca. Osman Fevzi. *Amasya Meşhurları*. (Haz: Turan Böcekçi). [http://www.amasya.bel.tr/Files/kitaplar%20pdf/amasya%20%C3%BCn%C3%B4l%C3%BCn%20Cleri1.pdf](http://www.amasya.bel.tr/Files/kitaplar%20pdf/amasya%20%C3%BCn%C3%B4l%C3%BCn%C3%BCn%20Cleri1.pdf)
- Olca. Osman Fevzi. (2009). Amasya Hatıraları “Bildiklerim-Gördüklerim-İştittiklerim İle Amasya” Sadeleştirme Turan Böcekçi. Mehmet H. Seçkiner. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Öztürk. Cemil. (1993). “Darümuallimin”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 8. 551-552.
- Öztürk. Cemil. (2008). “Rüşdiye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 35. İstanbul. 300-303.
- Ortaylı. İlber. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul.
- Sarıkoyuncu. Ali. (2002). “Millî Mücadelede Din Adamları ve Atatürk”. *Türkler* 15. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 935-949.
- Sarıkoyuncu. Ali. (2008). “Atatürk Din ve Din Adamları”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*. 38. İcenas-II. (10-15 Eylül 2007). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. 511-543. <http://www.ayk.gov.tr/>
- Sarıkoyuncu. Ali. (1995). *Millî Mücadelede Din Adamları*. Ankara.
- Savaş. Mevhibe. (1997). “Mustafa Kemal –Amasya ve İki Din Adamı”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 5(19). 315-323.
- Saydam. Abdullah. (1999). “Kırım ve Kafkasya'dan yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti”. *Osmanlı-4*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 677-686.

- Şahin. Kâmil. (2013). “Abdurrahman Kâmil Yetkin”. *TDV İslam Ansiklopedisi-43*. 504-505.
- Unan. Fahri. (2007). “Pâye” *TDV İslam Ansiklopedisi-34*. 193-194
- Unan. Fahri. (2004). “Mevleviyet”. *TDV İslam Ansiklopedisi-29*. 467-468.
- Ülker. Muammer. (2013). “Ahmet Emri Yetkin”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43. 505-506.
- Yaşar. Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. (Haz. Mesut Aydın-Güler Aydın). 2004. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yetkin. Kâmil. *Merhaba İki Asır*. Basılmamış Notlar

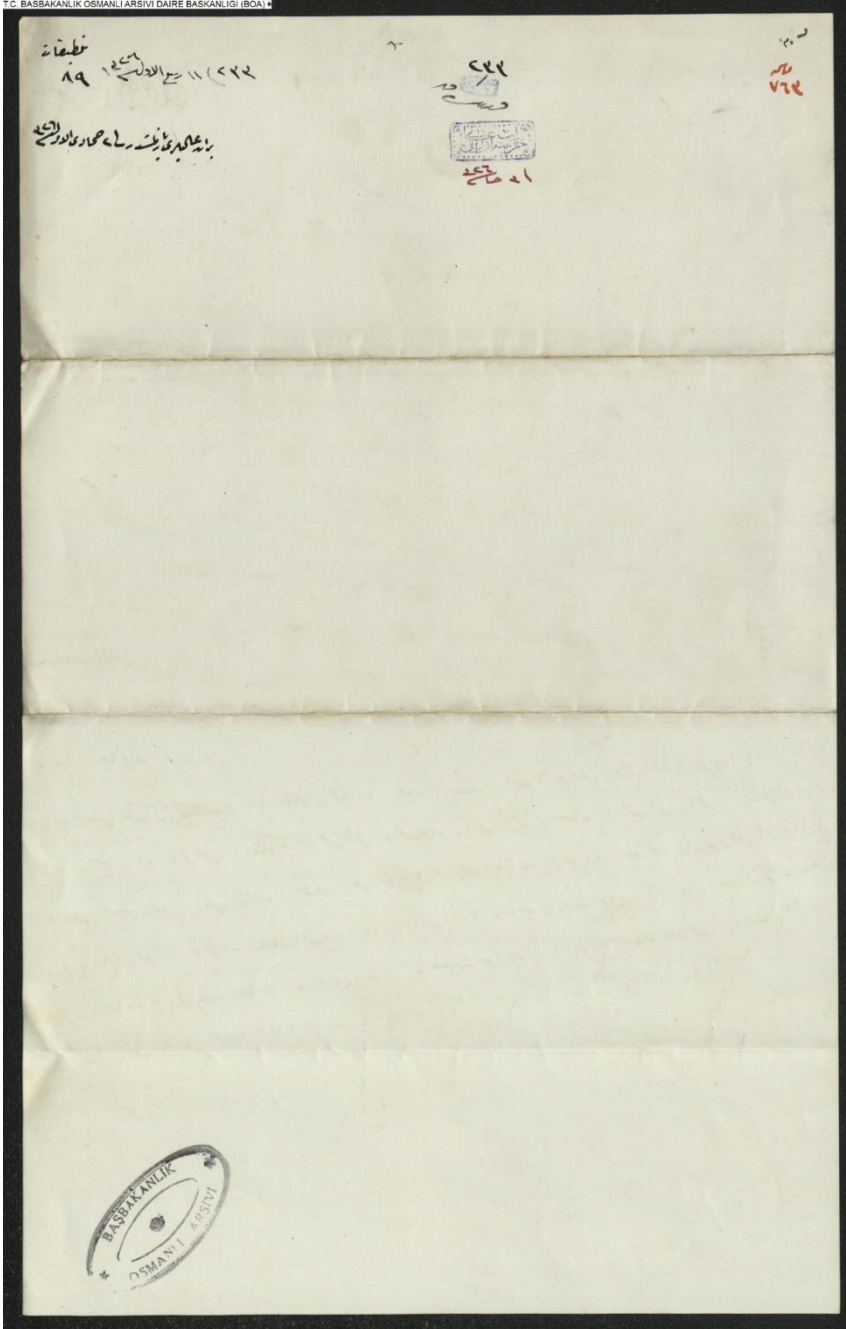
Ek 1

668/19

i. TAL 1326/Ra-89

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) A

İ.TAL.00448.00019.001

Ek 2:

2

دوره اولیٰ امتحان

امتحان نامی	تاریخ	محل	نمره	امتحان نامی	تاریخ	محل	نمره

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد
الطيب الطاهر
والآله الطيبين الطاهرين
الطاهرين

2-هـ
(2011 60)

CIPIHAKI ARIYI
EQ
321 746286